

Bedensel Engeli Olan ve Olmayan Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Yönelimi Düzeylerinin İncelenmesi

Gönül AKÇAMETE*

Tevhide KARGIN

Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi
Özel Eğitim Bölümü

Özet

Bu çalışmada bedensel engeli olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimi düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya 1991-1994 yılları arasında dört farklı üniversitede öğrenim gören 94 bedensel engeli olan ve 94 bedensel engeli olmayan öğrenci katılmıştır. Araştırmanın verileri Scheier ve Carver (1987) tarafından geliştirilen, Aydın ve Tezer (1991) tarafından Türkçeye kazandırılan "Yaşam Yönelimi Testi" (Life Orientation Test) ile toplanmıştır. Araştırmada bedensel engeli olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimleri arasında cinsiyet, akademik başarı, engel türü ve derecesine göre farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Yaşama olumlu bakış açısına sahip olmanın (iyimserliğin) cinsiyet, akademik başarı ve engel türüne göre anlamlı farklılık oluşturmadığı, yalnızca engelli olup olmama ile engel derecesine göre anlamlı farklılık oluşturduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Yaşam yönelimi, bedensel engel, iyimserlik, kötümserlik.

Abstract

The purpose of the study is to explore the life orientation of the handicapped and non-handicapped college students. Ninety-four physically-handicapped and 94 non-handicapped college students from several universities participated in the study between 1991-1994. The data were gathered with the Life Orientation Test which was developed by Scheier and Carver (1987) and adapted to Turkish by Aydın and Tezer (1991). The difference between life orientation of handicapped and non-handicapped college students based upon sex, academic achievement (GPA), type and degree of handicap were questioned. The results showed that the life orientation scores of students did not differ significantly by sex, school achievement, and type of handicap, the only significant difference was found in the degree of handicap. As degree of severity increased, pessimism scores increased as well.

Key Words: Life orientation, physical handicap, optimism, pessimism.

Birey, bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal alanlardaki gelişimiyle bir bütündür. Bireyin yaşama ilişkin becerileri yerine getirebilme-

si için bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal alanlarda sağlıklı bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Engelli bireyler ise belirtilen alan-

* Yazışma adresi: Doç. Dr. Gönül AKÇAMETE ya da Araş. Gör. Dr. Tevhide KARGIN, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, 06590, Cebeci, Ankara.

Bu çalışma 1994 yılı A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü'nde kayıtlı olan ve özel eğitim uygulamaları dersini alan 4. sınıf öğrencilerinin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aşamasındaki katkılardan dolayı kendilerine teşekkür ederiz.

lardaki gelişimlerinin herhangi bir nedenle zedelenmeye uğraması sonucu yaşama ilişkin becerileri yeterince yerine getiremeyen bireylerdir. Engelli bireyler değişik biçimlerde sınıflandırılmakla birlikte bazı kaynaklarda görme, işitme ve ortopedik engelliler bedensel engelliler olarak gruplandırılmakta (DPT, 1990; Özyürek, 1983a) ve bu bireyler yetersizliklerinin yarattığı etki ile çevrenin oluşturduğu engellere bağlı olarak çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.

Engelli bireylerin karşılaştıkları güçlükler zaman zaman onların normal yaşam etkinliklerini sürdürmelerinde sorunlar oluşturmaktadır. Engelli bireylerin bu sorunlarla baş edebilmelerinde engelden kaynaklanan nedenlerin yanısıra, hiçbir engeli olmayan bireylerde olduğu gibi kişilik yapıları da önemli olmaktadır. Ayrıca engelli bireylerin kendilerini algılayış biçimleri ve duyuşsal davranışları, gelişim özelliklerini, onların topluma katılma ve kabullerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle kişiliğin oluşumunu etkileyen kavramların incelenmesi bu bireyleri daha iyi anlamamız açısından gerekli olmaktadır.

Son yıllarda üzerinde önemle durulan kişilik yapılarından biri de yaşama olumlu bakış açısına sahip olmak, yani iyimserliktir. İyimserlik en genel anlamıyla olabileceklerin en iyisini umma eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Aydın ve Tezer, 1991). Bir başka deyişle iyimserlik, bireyin yaşamında olumlu sonuçlar olacağına ilişkin geliştirilmiş beklentilerdir (Scheier ve Carver, 1987).

İyimserliğin yani olumlu düşüncenin etkisi 1970'li yıllarda incelenmiş olmakla birlikte, bu konudaki sistemli bilimsel çalışmalara ancak 1985'lerden sonra rastlanmaktadır (Scheier ve Carver, 1987). İyimserlik kavramı, sağlığa yararlı olabilecek bir kişilik durumu olarak dikkati çekmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda iyimserliğin hem psikolojik sağlık hem de fiziksel sağlıktan etkilendiği görülmektedir (Fontaine, Manstead ve Wagner, 1993). Konuya kavramsal boyutlar açısından baktığımızda iyimser bireyler, yaşamlarında iyi şeyler olaca-

ğını beklerken, kötümser bireyler ise kötü şeyler olacağını beklemektedirler (Fontaine ve ark., 1993). İyi ya da kötü sonuçları bekleme ile ilgili olarak bireylerin davranışları, bu davranışların sonuçlarına ilişkin inançlarından etkilenmektedir (Moller, 1996). Buna göre, istedik sonuçları elde edilebilir olarak gören bireyler, ulaşması çok zor olsa bile bu sonuçları elde etmeye çaba göstermektedirler. Sonuçların elde edilmesi güç görüldüğü zaman eğer bireyler iyimser düşünceye sahip iseler amaca ulaşmak için daha fazla çaba sarfetmektedirler (Scheier, Weintraub ve Carver, 1986).

Modern teknoloji çağında bireyler günlük yaşam becerilerini sürdürmek ve yaşama ilişkin hedeflerine ulaşmak için çaba harcamak, kendilerini yeni durumlara ayarlamak ve engellendiklerinde de yeni yollar bulmak durumundadırlar. İyimser bir yaşam yönelimi, bize böylesi bir davranış topografyası sunarken, amaca ulaşmamızı ve başarılarımızı olumlu yönde etkileyebilmektedir. Bedensel engelli bireylerin, engelleri nedeniyle amaca ulaşmak ve yeni durumlara uyum sağlamaları için engelli olmayan bireylere göre daha fazla çaba harcamaları gerekmektedir. Günlük yaşam becerilerini ve hedeflerini gerçekleştirebilmeleri onların yaşam yöneliminden doğal olarak etkilenecektir. Bu nedenle, engelli bireylerin yaşam yönelimlerinin belirlenmesi onların davranışlarını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Literatürde iyimserlik ile bedensel engel arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu konuda yapılan çalışmalar daha çok sağlık sorunu ile iyimserlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardır. Konuyla ilgili yapılan çalışmaların bir kısmında yaşam yöneliminin bazen sağlıkla ilgili olduğu bazen de ilgili olmadığı görülmüştür (Kreitler, Chaitchik, Rapoport ve Algor, 1993). İlgili literatürde Scheier ve arkadaşları (1986), iyimserliğin kalp ameliyatı geçiren hastaların iyileşmesi üzerindeki etkisini incelemişler, sonuçta iyimserlerin daha hızlı iyileştiklerini gözlemişler ve iyimserliğin hastaların genel sağlık durumları üzerinde oldukça olumlu etkileri olduğunu

belirtmişlerdir. Carver ve Gaines (1987), hamileliğin son döneminde olan anneler üzerinde bir araştırma yapmışlar ve iyimser düşünceye sahip olan annelerde doğum sonrası depresyonun (postpartum depression) görülmediği sonucunu elde etmişlerdir. İyimserliğin işitme engelli ve kulak çınlaması çeken bireyler üzerindeki rolünü inceleyen bir çalışmada Anderson (1996), odyoloji kliniğine başvuran 44 işitme engelli ve 30 kulak çınlaması rahatsızlığı olan bireylere Yaşam Yönelimi Testi'ni uygulamıştır. Araştırmanın sonucunda iyimserliğin engel durumundan daha çok, bu engel durumunun yarattığı duygusal tepkilerin şiddetiyle ilgili olduğu bulunmuştur.

Aydın ve Tezer (1996) tarafından yapılan bir çalışmada, iyimserlik, sağlık sorunları ve akademik başarı arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin cinsiyete bağlı olarak değişip değişmediği incelenmiştir. Araştırma 151 kız ve 241 erkek olmak üzere toplam 392 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda iyimserlik ile sağlık sorunları arasında negatif, iyimserlik ile akademik başarı arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuş, cinsiyete ilişkin anlamlı bir bulgu elde edilmemiştir.

İyimser yaşam yönelimi, bireylere yeni durumlarla ve sağlık sorunlarıyla başa çıkma, yaşamında olumlu şeyler olacağını bekleme, engellerle başetme gücüne daha fazla sahip olma gibi bazı avantajlar sağlamaktadır. Yaşam yönelimi açısından bakıldığında toplumsal hayatta daha fazla engelle karşılaşan engelli bireylerin iyimser düşünceye sahip olmaları bu engellerle başa çıkabilmeleri açısından daha da önemli görülmektedir. Ayrıca çalışmada bedensel engelli bireylerin karşılaştıkları güçlüklerde yaşam yönelimi ile birlikte bedensel engelin türü ve derecesi gibi değişkenlerin de bu engellerle başedebilmelerinde önemli olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle farklı engel gruplarındaki bedensel engelli bireylerin yaşam yönelimlerinin belirlenmesi bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın genel amacı bedensel engelli olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin

yaşam yönelimlerinin cinsiyet, akademik başarı, engel türü ve derecesine göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

A. Üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimleri bedensel engelli olup olmaya göre farklılık oluşturmaktadır mı?

B. 1. Üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimleri, cinsiyete göre farklılık oluşturmaktadır mı?

2. Bedensel engeli olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimleri, cinsiyete göre farklılık oluşturmaktadır mı?

C. 1. Üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimleri akademik başarıya göre farklılık oluşturmaktadır mı?

2. Bedensel engelli olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimleri, akademik başarıya göre farklılık oluşturmaktadır mı?

D. 1. Bedensel engelli öğrencilerin yaşam yönelimleri, engel türüne göre farklılık oluşturmaktadır mı?

2. Bedensel engelli öğrencilerin yaşam yönelimleri, engel derecesine göre farklılık oluşturmaktadır mı?

3. Farklı bedensel engele sahip öğrencilerin yaşam yönelimleri, engel derecesine göre farklılık oluşturmaktadır mı?

Yöntem

Örneklem

Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı (1991-94) sonuçlarına göre dört farklı üniversitenin çeşitli fakülte/bölümlerini kazanan bedensel engelli öğrenciler araştırma grubunu oluşturmuştur. Adı geçen yıllar içerisinde dört farklı üniversiteye toplam 105 bedensel engelli öğrencinin kayıt yaptırdığı belirlendiğinden, bu öğrencilerle ilişki kurulmuştur. Bu öğrencilerin 92'si kamu yönetimi, psikoloji, tarih, coğrafya, hukuk, gazetecilik, Türk dili ve edebiyatı, rehberlik ve psikolojik danışma, felsefe, özel eğitim öğretmenliği, uluslararası ilişkiler alanlarının

da, 13'ü fizik, kimya, biyoloji, matematik, iktisat, maliye gibi temel bilimler dallarında öğrenim görmektedirler.

Bu engelli öğrencilerden 94'ü çalışmaya katılmayı kabul etmiştir. Araştırmada bedensel engelli olarak tanımlanan grup görme engelli ($n = 58$) ve ortopedik engelli ($n = 36$) öğrencilerden oluşmaktadır. İşitme engelli öğrenci sayısının ($n = 5$) çok küçük olması sonucu bu öğrenciler örneklem dışında tutulmuştur.

Ayrıca karşılaştırma yapabilmek için engelli grubun seçildiği üniversitelerin yukarıda belirtilen bölümlerinden aynı sayıda tesadüfi örneklerle yoluyla seçilen 94 bedensel engelli olmayan öğrenci de araştırma grubuna alınmıştır. Araştırmada bedensel engelli öğrenciler 54 erkek, 40 kız öğrenci şeklinde dağılım gösterirken; bedensel engeli olmayan öğrenciler 46 erkek, 48 kız öğrenci şeklinde dağılım göstermişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada bedensel engeli olan ve olmayan öğrencilerin, yaşam yönelimlerini değerlendirmek amacıyla Scheier ve Carver (1987) tarafından geliştirilen, Aydın ve Tezer (1991) tarafından Türkçe'ye çevrilip geçerlik/güvenirlik çalışmaları yapılmış olan Yaşam Yönelimi Testi YYT (Life Orientation Test) kullanılmıştır. Ayrıca araştırmada sözü edilen değişkenlere (yaş, cinsiyet vb.) ilişkin bilgi toplamak amacıyla öğrencilere Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır.

Yaşam Yönelimi Testi (YYT). Oniki maddeden oluşan beşli Likert tipinde bir ölçek olan Yaşam Yönelimi Testi (YYT), yaşama olumlu ve olumsuz bakmayı değerlendirmeyi amaçlamaktadır. YYT'nin her maddesinde deneklere olumlu (iyimser) ya da olumsuz (kötümser) yönde bir ifade sunulmakta ve ifadeler "0: Kesinlikle Katılmıyorum"dan "4: Kesinlikle Katılıyorum" seçeneklerine doğru uzanmaktadır. Bazı maddeler olumlu yönde cevap verme eğilimini önlemek amacıyla ters yönde puanlanmaktadır. Ölçekte ters yönde

puanlanan dört madde ile hiç bir yönde puanlanmayan dört nötr madde bulunmaktadır. Ölçekten, işaretlenen seçeneklerin sayısal değerleri toplanarak tek bir puan elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 32'dir. YYT'den alınan yüksek puan yaşama olumlu bakış açısına sahip olduğuna, bir başka deyişle iyimserliğe, düşük bir puan ise yaşama olumsuz bakış açısına sahip olduğuna ya da kötümserliğe işaret etmektedir (Aydın ve Tezer, 1991).

YYT'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Aydın ve Tezer (1991) tarafından gerçekleştirilmiştir. Aracın İngilizce formunun Türkçe'ye ve Türkçe'den İngilizce'ye çevirileri yapılarak, her bir maddeyi en iyi temsil ettiği düşünülen çeviri benimsenmiştir. YYT'nin güvenilirliğine ilişkin kanıtlar, test-tekrar-test yöntemi ve testin içtutarlılık katsayısı hesaplanarak elde edilmiştir. Ölçeğin test-tekrar-test güvenilirlik katsayısı .77 ($p < .001$); alfa katsayısı ise .72 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin geçerliğine ilişkin destek Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) ölçüt alınarak elde edilmiştir. Beck Depresyon Ölçeği'nin depresyona özgü karamsar düşünceleri ölçen maddeleri içermesi nedeni ile BDÖ ile YYT arasında negatif yönde ve anlamlı bir korelasyon katsayısının elde edilmesinin YYT'nin uyum (concurrent) geçerliğine ilişkin bir kanıt olarak yorumlanabileceği düşünülmüştür. Aydın ve Tezer (1991) tarafından yürütülen pilot çalışma sonucunda öğrencilerin BDÖ ve YYT puanları arasında anlamlı ve negatif bir korelasyon bulunduğu görülmüştür ($r = .56; p < .001$). Aynı araştırmacılar tarafından daha sonra, BDÖ ve YYT'nin daha büyük gruba uygulanması sonucu elde edilen korelasyon katsayısının anlamlı bulunduğu gözlenmiştir ($r = .45; p < .001$).

Ölçeğin güvenilirlik ve geçerliğine ilişkin desteğin incelenmesinin ardından araştırmacılarla ilişki kurulmuş, aracın engelli bireylerde kullanılmasına karar verilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu. Form deneklerin cinsiyet, akademik başarı, bedensel engel türü

ve derecesi gibi özelliklerine ilişkin bilgileri toplayabilmek amacı ile araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir.

Kişisel bilgi formunda araştırmaya katılan bedensel engelli üniversite öğrencileri hafif ve ağır engelli olarak gruplandırılmışlardır. Buna göre engel gruplarına göre araştırmaya katılan denekler şu tanımlamalarla gruplandırılmışlardır. *Ağır derecede görme engelli* olanlar yani körler, görme yetersizliğinden çok ağır derecede etkilenen, mutlaka kabartma alfabe-ye ya da konuşan kitapların kullanılmasına gereksinim duyan bireyler olarak tanımlanmışlardır. *Hafif derecede görme engelli* olanlar yani az görenler, büyütücü araçlar yardımıyla ya da büyük puntolu yazılı materyaller ile okuma becerisini gerçekleştirebilen bireyler olarak belirlenmişlerdir. *Ağır derecede ortopedik engelli* olanlar iskelet, sinir sistemi, kas ve eklemlerindeki zedelenmeler sonucu günlük yaşam becerilerini yardımcı araçlara rağmen bağımsız bir şekilde sürdürmede güçlükle karşılaşan bireylerdir. *Hafif derecede ortopedik engelli* olanlar ise, iskelet, sinir sistemi, kas ve eklemlerindeki zedelenmeleri sonucu günlük yaşam becerilerini ve eğitim çalışmalarını yardımcı araçlar yardımıyla bağımsız bir şekilde sürdürebilen bireylerdir.

Araştırmaya katılan gençler akademik başarı değişkenine göre de gruplandırılmışlardır. Buna göre not ortalamaları 50-69 arasında olan öğrenciler orta, 70-100 arasında olan öğrenciler başarılı olarak gruplandırılmıştır. Not ortalaması 0-49 arasında olan grup ise başarısız olarak değerlendirilmiştir.

İşlem

Araştırma özel eğitim uygulamaları dersini alan Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü 4 sınıf öğrencilerinin bir grubunun uygulayıcı olarak katılımlarıyla yürütülmüştür. Araç, bedensel engeli olan ve olmayan öğrencilere bireysel olarak uygulanmış, uygulamada gönüllülük ilkesi izlenmiş, kimlik belirtmeleri istenmemiş ve deneklerin ölçeği mümkün

olduğu kadar içtenlikle cevaplamalarının sağlanmasına çalışılmıştır.

Bulgular

Uygulama sonucu elde edilen veriler iki yönlü varyans analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Verilere istatistik analizi uygulamadan önce öğrenciler YYT'den aldıkları puanlara, engel türüne (görme veya ortopedik), derecesine (hafif veya ağır), cinsiyetine, akademik başarı ortalamalarına göre gruplandırılmışlardır. Engel derecesine göre hafif, ağır ve de akademik ortalamalarına göre başarısız durumda olan öğrencilerin çok az sayıda olması nedeniyle, başarı faktörü kendi içinde orta ve başarılı olarak gruplandırılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimlerinin bedensel engeli olup olmama durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığına varyans analizi tekniği ile bakılmış ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$F(1,173) = 12.87, p < .001$]. Farkın hangi grup lehine olduğunu belirlemek üzere aritmetik ortalamalara bakıldığında, engelli grubun ($\bar{X} = 20.48$), engelsiz gruba göre ($\bar{X} = 17.89$) daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür.

Bedensel engelli olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimlerinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı varyans analizi ile araştırılmış ve öğrencilerin yaşam yönelimlerinin, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulgusu elde edilmiştir [$F(1,173) = .28, p > .05$]. Ayrıca engel ve cinsiyet değişkeninin yaşam yönelimi üzerindeki ortak etkisine bakılmış ve ortak etkinin de anlamlı olmadığı görülmüştür [$F(1,173) = 3.25, p > .05$].

Yaşama olumlu bakan öğrencilerin akademik alanda, yaşama olumlu bakmayanlara oranla daha yüksek bir başarıya sahip olacakları düşünülmüştür. Bu nedenle çalışmada akademik başarı boyutuna da yer verilmiştir. Ancak başarısız grupta yer alan öğrenci sayısının böyle bir karşılaştırmaya olanak vermemesi nedeni ile başarılı öğrenciler kendi içlerinde başarı düzeylerine göre incelenmiştir. Buna

göre, öğrencilerin YYT'den aldıkları puanların akademik başarı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin varyans analizi sonuçları, yaşam yöneliminin akademik başarı düzeyine göre farklılaşmadığını göstermektedir [$F(1,90) = .11, p > .05$]. Ayrıca engel ve başarı düzeyinin yaşam yönelimi üzerindeki ortak etkisine bakılmış ve ortak etkinin anlamlı olmadığı bulunmuştur [$F(1,90) = .19, p > .05$].

Araştırma grubunu oluşturan bedensel engellilerin YYT'den aldıkları puanların engel türü ve derecesine göre farklılaşıp farklılaşmadığı varyans analizi tekniğiyle araştırılmış ve yaşam yöneliminin engel türüne göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür [$F(1,90) = .20, p > .05$]. Ayrıca yaşam yöneliminin engel derecesine göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına bakılmış ve aradaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(1,90) = 5.96, p < .05$]. Farkın hangi grup lehine olduğunu belirlemek üzere ortalama puanlara baktığımızda hafif derecede engelli olan grup lehine bir farklılaşma olduğu bir başka deyişle hafif derecede engelli olan grubun ortalamasının ($\bar{X} = 18.79$), ağır derecede engelli olan grubun ortalamasından ($\bar{X} = 15.49$) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre, engel derecesi yükseldikçe yaşama olumlu bakmanın düştüğünü yani hafif engelli öğrencilerin yaşama daha iyimser baktıklarını söyleyebiliriz. Araştırmada engel türü ve derecesi değişkenlerinin ortak etkisine bakılmış ve ortak etkinin anlamlı olmadığı görülmüştür [$F(1,90) = 2.99, p > .05$].

Bulgular genelde yaşama olumlu bakış açısına sahip olmanın (iyimserliğin), cinsiyete, akademik başarıya, engel türüne bağlı olarak değişmediğini ancak engelli olup olmama ile engel derecesine bağlı olarak değişme gösterdiğine işaret etmektedir.

Tartışma

Araştırmanın en önemli bulgusu yaşama olumlu bakış açısına sahip olmanın (iyimserliğin), bireyin bir engele sahip olması ile ilişkili olmaması, aksine bedensel engellilerin, engel-

sizlere oranla daha iyimser bulunmalarıdır. Literatürde bu konuda yapılan benzeri bir çalışmaya rastlanamamış olmakla birlikte kanserli ve ortopedik engelli bireylerin yaşam doyumları araştırılmış ve araştırmanın sonucunda kanserli hastaların yaşam doyumlarının genel sağlık ve iyimser düşünceden etkilenmemesine karşın, ortopedik engelli bireylerin yaşam doyumlarının iyimser düşünceden etkilendiği görülmüştür (Kreitler ve ark., 1993). Bedensel engellilerin yaşam doyumları ile iyimser düşünceleri arasında bir ilişki saptanmış olmakla birlikte yaşam yönelimine ilişkin bir çalışmaya rastlanamamış olması bu çalışmadan elde edilen bulguyu karşılaştırmalı olarak tartışmaya olanak vermemektedir. Aydın ve Tezer'in (1991) ODTÜ öğrencileriyle yaptıkları çalışmada her ne kadar iyimserlik ile sağlıklı olma arasında olumlu bir ilişkinin olduğu belirtilmiş ise de, bu çalışmanın bulguları bu görüşü desteklememektedir.

Scheier ve Carver (1987), iyimser bir yaşam yönelimine sahip bireylerin karşılaştıkları çeşitli durumlarda olumlu sonuçlar elde etmeye ilişkin genellenmiş bir beklentiye sahip olduklarını belirtmektedir. Bu bireyler karşılaştıkları engeller ne olursa olsun güven duygularını kaybetmemekte, problemlerinin çözümleneceği yönündeki olumlu beklentilerine bağlı olarak sürekli çaba göstermekte ve böylece sorunlarla daha etkili bir biçimde başa çıkabilmektedirler. Engelli bireyler yaşamları boyunca engellilik durumlarına bağlı olarak karşılaştıkları engellerle başa çıkabilmek için sürekli çaba içinde olmaları nedeniyle sorunlarını daha etkili biçimde çözebilme becerisi kazanmış olabilirler. Ayrıca tüm engelleri aşarak üniversiteyi kazanmış ve üniversitede öğrenim görüyor olmaları da onların yaşama daha olumlu bakmalarına yol açmış olabilir. Nitekim, Koizumi (1995) tarafından Japonya'da yapılan bir araştırmada beşinci ve altıncı sınıf öğrencilerinin iyimser ve kötümser düşünce düzeyleri karşılaştırılmış ve beşinci sınıf öğrencilerinin altıncı sınıf öğrencilerine göre daha kötümser oldukları bulunmuştur. Araştırmacı bu durumu

beşinci sınıfın geçiş dönemi olması ile açıklanmıştır. Bu durumda araştırma grubunu oluşturan bedensel engellilerin üniversitede okuyor olmaları ve geçiş dönemini atlattıkları olmaları yaşama daha olumlu bakmalarının bir açıklaması olarak düşünülebilir.

Engelli bireylerin yaşama olumlu bakıyor olmaları, aynı zamanda sağlıklı bir kişilik yapısının da göstergesi olabilir. Ancak araştırmadan elde edilen bu sonuca göre daha sağlıklı yargıya varabilmek için kişilik ile engellilik-engelsizlik arasındaki ilişkilerin çok yönlü ve dikkatle ele alınmasının gerekli olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırma grubunu oluşturan bedensel engelli gençler üniversitede okuyor olmaktan ve bu aşamaya gelinceye kadar birçok engeli aşmış olmaktan dolayı çok daha fazla güdümlü ve yaşam yönelimi açısından da çok daha fazla iyimser düşünceye sahip olabilirler. Bu nedenle de araştırmada aynı yaşlarda bedensel engelli üniversite öğrencisi olmayan bir üçüncü grubun kullanılmaması metodolojik bir eksiklik olarak değerlendirilip, ileride yapılacak çalışmalarda böylesi bir planmaya gidilmesi düşünülebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, yaşama olumlu bakma ve engel durumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete bağlı olarak değiştiğini ortaya koymuştur. Fischer ve Leitenberg (1986), yapmış oldukları çalışmada iyimser ve kötümser düşüncede cinsiyet değişkeninin etkili olmadığını belirlemişlerdir. Öte yandan, Aydın ve Tezer'in (1991) çalışmalarında iyimserlik sağlık sorunları ve akademik başarı açısından cinsiyete ilişkin bir farkın bulunmamasının bu çalışmanın bulgularıyla benzerlik taşıdığı şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, yaşama olumlu bakma ile akademik başarı arasında bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Ancak araştırma grubunu oluşturan bireyler arasında başarısız olanların bulunmaması, daha az başarılı ve daha çok başarılı iki grupla bu çalışmanın yapılmış olması böyle bir farklılığın oluşmamasına yol açmış olabilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, görme ve ortopedik engelli olmanın, yaşam yöneliminde bir farklılığa yol açmamış olmasıdır. Literatürde bedensel engelli bireylerin karşılaştıkları sorunların onların kişilik yapılarında bazı etkilenmelere yol açtığı belirtilmektedir (Özyürek, 1983b). Bu çalışmada ise görme ve ortopedik engelli olmanın kişilik yapılarından biri olan yaşama olumlu bakış açısına sahip olmayı engellemediğinin bulunmuş olması, bireylerin o an içinde buldukları çevre ve durum içinde değerlendirilmelerinin önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda kişiliğin oluşumunu etkileyen kavramların birlikte ele alınmasının gereğini de bir kez daha vurgulamaktadır.

Araştırmanın önemli bir bulgusu da engel derecesinin yaşam yöneliminde anlamlı bir farklılık oluşturduğuna ilişkin bulgudur. Bu sonuca göre engel derecesi hafif olan öğrencilerin daha iyimser oldukları söylenebilir. Literatürde bu konuda yapılan benzer bir çalışma olmamakla birlikte, engel derecesi hafif düzeyde olan bireylerin, günlük yaşamda karşılaştıkları engelleri aşmada daha az güçlükle karşılaşmış olmalarının sonucu olarak daha iyimser oldukları dolayısıyla problemlerini aşmada daha planlı, çözüme yönelik ve aktif davrandıkları ileri sürülebilir.

Sonuç olarak, araştırmadan elde edilen bulgular, belirli sınırlamalar içinde de olsa engelli bireylerin olumlu düşünceye sahip olduklarını, engel ağırlaştıkça yaşama daha az olumlu baktıklarını göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bu bulguların, ülkemizde bu alanda gösterilen ilk çabalar olması açısından önemli olabileceği düşünülmektedir. Ancak daha önceden de belirtildiği gibi ileride yapılacak araştırmalarda kişilik ile ilgili diğer yapıların ve iyimser eğilime sahip olmada etkili bilişsel süreçler gibi değişkenlerle de ilişkilerinin incelenmesi konuya açıklık getirmesi açısından gerekli görülmektedir. Tüm bunlarla birlikte araştırmada farklı üniversitelerde okuyan bedensel engelli öğrencilere yönelik sağlanan özel olanaklar bir değişken olarak ele alınıp incelenmemiştir. Bu durumun öğrencilerin okula katılımlarını, başarılarını dolayısıyla da yaşama olumlu bakmalarını etkileyebileceği

düşünülmektedir. Bu nedenle ileride yapılacak çalışmalarda üniversitelerin engelli öğrencilere sağladığı olanaklar bir değişken olarak ele alınmalıdır.

Kaynaklar

- Anderson G. (1996). The role of optimism in patients with tinnitus and in patients with hearing impairment. *Psychology and Health*, 11(5), 697-707.
- Aydın, G., & Tezer, E. (1991). İyimserlik, sağlık sorunları ve akademik başarı ilişkisi. *Psikoloji Dergisi*, 7(26), 2-9.
- Carver, S. C., & Gaines, G. J. (1987). Optimism, pessimism, and postpartum depression. *Cognitive Therapy and Research*, 11(4), 449-462.
- DPT Raporu (1990). *Sakatlara İçin Politika Dökümanı*. Ankara: Sosyal Planlama Başkanlığı Araştırma Dairesi.
- Fischer, M., & Leitenberg, H. (1986). Optimism and pessimism in elementary school-aged children. *Child Development*, 57, 241-248.
- Fontaine, R. K., Manstead, S. R. A., & Wagner, H. (1993). Optimism, perceived control over stress, and coping. *European Journal of Personality*, 7, 267-281.
- Koizumi, R. (1995). Feeling of optimism and pessimism in Japanese students' transition to junior high school. *Journal of Early Adolescence*, 15(4), 12-17.
- Kreitler, S., Chaitchik, S., Rapaport, Y., & Algor, R. (1993). Life satisfaction and health in cancer patients, orthopedic patients and healthy individuals. *Social Science and Medicine*, 36 (4), 546-557.
- Moller, V. (1996). Life satisfaction and expectations for the future in a sample of university students: A research note. *South African Journal of Sociology*, 27 (1), 16-36.
- Özyürek, M. (1983a). Özel eğitime muhtaç çocuklar ve eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 17-26.
- Özyürek, M. (1983b). *Birlikte ve Ayrı Eğitimin Etikliği. Benlik Kavramı ve Denetleme Odağı Açısından*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 123.
- Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1987). Dispositional optimism and physical well-being: The influence of generalized outcome expectancies on health. *Journal of Personality*, 55(2), 169-210.
- Scheier, M. F., Weintraub, J. K. & Carver, C. S. (1986). Coping with stress: Divergent strategies of optimists and pessimists. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1257-1264.